ישיבה ועמידה כשגבו מופנה לספר תורה

ברוב תפוצות ישראל נהגו מקדמת דנא, שכאשר הרבנים עומדים ודורשים בבית הכנסת, פניהם אל הקהל **וגבם פונה אל ארון הקודש שבו ספרי התורה**.

בבתי כנסת רבים, וכך נוהגים גם בבית הכנסת שבו אני מתפלל בלוס אנג'לס, "ישראל הצעיר" דהאנקוק פארק, נשיא בית הכנסת או הגבאי הראשי עומד מידי שבת, בסוף תפילת מוסף, ומוסר הודעות לקהל המתפללים **כאשר גבו פונה אל ארון הקודש שבו ספרי התורה**.

בהשקפה ראשונה, מנהג זה לכאורה עומד בניגוד להלכה המפורשת בשו"ע (יו"ד סימן רפב סע' א) "חייב אדם לנהוג כבוד גדול בספר תורה, **ולא יחזור אחריו** אלא אם כן גבוה עשרה טפחים, אלא ישב **לפניו** בכובד ראש וביראה אחר שהוא העד הנאמן על כל באי עולם, שנאמר והיה בך שם בך לעד ויכבדנו כפי כוחו".

שאלה זו נשאלת גם על הכהנים המסובבים פניהם אל הקהל בשעת ברכת כהנים, כיצד הותר להם להפנות את גבם אל ארון הקודש שבו ספרי התורה.

א. הט"ז (שם סק"א) מתרץ: "ונראה דרבנים שעומדים לפני ארון הקודש אינן בכלל איסור זה שעומדים אחוריהם לארון הקודש, כיון שהספר תורה מונחת בארון הקודש הוה כמו **ברשות אחרת**". ולפי תירוץ זה מיושב גם המנהג שנשיא בית הכנסת עומד על הבימה כשגבו להיכל, שכן ספר התורה מונח ברשות אחרת, ומובן גם ההיתר של הכהנים לברך את הציבור כשאחוריהם לארון הקודש, שהרי הספר תורה נמצא ברשות אחרת.

אולם ערוך השלחן (שם סע' ב) הביא את דברי הט"ז וכתב: "ועוד, **דזהו עצמו כבוד התורה** שדורש בהתורה ובמצוותיה, והתורה עצמה צוותה כן בכעין זה כמו בברכת כהנים, שהכהנים פניהם כלפי העם פנים נגד פנים, והתורה גזרה כן, כדאיתא בסוטה (לח, א) כה תברכו פנים כנגד פנים. והכא נמי הרי התורה גזרה להודיע אלקים ואת תורותיו, ובהכרח לדרוש פנים כנגד פנים. ובמדרש איתא בא וראה כמה גדול **כבוד הציבור** שהחכם הדורש פניו וכו'".

כשנדייק בדברי ערוך השלחן, נמצא בדבריו שני טעמים נוספים להתיר לדרוש ברבים כאשר גבו מופנה לספר התורה: האחד, מאחר וטעם האיסור לעמוד כשאחוריו לספר תורה נובע מחשש בזיון כבוד התורה, כאשר עומד ודורש דברי תורה אין לחשוש לכך, כי מעשה זה עצמו הוא כבוד התורה. ויש לזה ראיה מברכת כהנים, שהתורה עצמה גזרה שיברכו כשפניהם אל העם ואחוריהם אל ההיכל, ורואים איפוא, שכאשר יש סיבה לעמוד כשגבו אל ספר התורה משום **כבוד התורה**, הותר הדבר. והטעם השני, משום **כבוד הציבור** הותר לעמוד גם כשגבו מופנה לספר התורה.

בשלמא לפי הטעם השני, מיושב מנהגו של נשיא ביהכ"נ לעמוד כשגבו לספרי התורה, כי משום **כבוד הציבור** מותר לעמוד כשפניו לציבור ואחוריו לארון הקודש שבו ספר התורה. אולם הטעם הראשון שכתב ערוך השלחן, מיישב רק את מנהג **הרבנים** לעמוד כשגבם לספרי התורה, ולא את מנהג **נשיא ביהכ"נ**, שכן דווקא בדרשות הרבנים שהם "כבוד התורה", שייך לומר שאין חוסר כבוד לתורה גם אם עומד כשגבו להיכל כי דורש לכבוד התורה והמצוות, אך טעם זה לכאורה לא שייך בעמידתו של נשיא ביהכ"נ למסור הודעות לציבור.

הפניית גב לספר תורה שאין בה 'גנות' לספר התורה

ב. בספר תשובות והנהגות (או"ח סימן פח) דן בשאלה המצויה ביום שקוראים בשני ספרי תורה [שבת ר"ח או שבת חוה"מ וכיו"ב], ובזמן שקוראים בספר הראשון, נמצא הספר השני מאחורי הבעל קורא והעולה, וכפי שמצוי בהרבה

בתי כנסיות, שעל הבימה יש ספסל רחב ובו יושב האוחז את הספר השני בשעת קריאת התורה, או שמניחים את הס"ת שם. וכתב התשובות והנהגות, שרבי משה פערלמוטר מלאדז', התפלא על כך שאפילו רבנים לא נזהרים בדבר שאסור מדינא, שהרי העולה לתורה והבעל קורא עומדים כשגבם לספר תורה.

ותירץ התשובות והנהגות: "נראה דשורש האיסור לעמוד כשאחוריו לספר תורה היינו **שעושה מעשה** שמחזיר אחוריו לס"ת שזה אינו דרך כבוד, וכדמוכח ממה שהביא הגר"א מקור לדין זה מהגמרא ביומא (נג, א) דתלמיד הנפטר מרבו לא יחזיר אחוריו לרבו, והיינו שעושה מעשה שנפטר ממנו ומחזיר לו אחוריו, ובזה הוי מגונה, שאין זה כבוד התורה כשאחוריו לס"ת. אבל כשניכר שעסוק באמצע קריאת התורה ומכבדו, **אין כאן גנות לספר תורה** שאחריו במה שאחוריו לספר תורה, דניכר שמה שאחוריו לס"ת הוא משום שעסוק במצות קריאת ס"ת מספר אחר וזהו מקומו". ומכל מקום, למעשה מסיים התשובות והנהגות: "הנזהר ועומד שלא מאחורי הספר תורה מכבד בכך את הספר תורה וראוי לעשות כן ולצדד עצמו שלא יהיה אחוריו לספר תורה, ובפרט תלמיד חכם".

נראה כי תירוץ זה נכון רק לפי טעמו הראשון של ערוך השלחן, שהיתר הרבנים הדורשים כשאחוריהם לארון הקודש הוא בגלל שבדרשתם יש כבוד לתורה, ולכן אין הס"ת מתבזה בכך שגבם מופנה אליו בשעת הדרשה. ולכן גם בנדון דידן היות ובעל הקורא והעולה לתורה עוסקים בקריאת התורה ובכבודה, אין בעמידתם כשגבם לס"ת חוסר כבוד לתורה.

אולם לפי טעמו של הט"ז, שכל ההיתר לדרוש כשאחוריו לס"ת הוא בגלל שהס"ת נמצא בארון הקודש הנחשב לרשות אחרת, אינו שייך בנדון זה, כי הס"ת נמצא **באותה רשות** שבה נמצא הבעל קורא והעולה, שהרי כולם ביחד נמצאים על הבימה, ואין כאן את ההיתר של הט"ז שמותר לעמוד עם גבו לארון הקודש.

גם טעמו השני של ערוך השלחן, שהתיר לדרשנים לעמוד כאשר גבם מופנה לארון הקודש בגלל "כבוד הציבור", לכאורה לא שייך בנדון דידן, כי אין כאן כל ענין של "כבוד הציבור".

עמידה כשגבו מופנה לספר תורה בשעה שעסוק במצוה שהיא 'חובת הציבור'

ג. בספר עמק ברכה (בענין כבוד ספר תורה, עמ' מב) כתב כתירוצו של התשובות והנהגות, שאם עוסק בכבוד ספר תורה אחר, מותר לעמוד כשאחוריו לספר התורה, והוסיף "שאף אם הבעל קורא עסוק בקריאת ההפטרה בנביא, גם כן נראה שמותר להחזיר אחוריו לס"ת, כיון שהמצוה לכתחילה שיהיה פני הקורא והמפטיר למזרח כנהוג. ואם כן **הרי הוא עסוק במצוה שהיא חובת הציבור**, ויש בזה **משום כבוד הציבור** שהוא דוחה כבוד הספר תורה, וכדאיתא בסוטה (מ, א) אמר רב יצחק לעולם תהא אימת ציבור עליך שהרי כהנים פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי שכינה".

מבואר בדבריו שגם לפי הטעם של "כבוד הציבור" מותר לבעל הקורא, ואפילו כשקורא בנביא, לעמוד כשאחוריו לספר תורה, כי בשעה שעוסק בקריאת התורה וההפטרה שהם נחשבים כחובת הציבור, יש בכך משום כבוד הציבור, שבגינו הותר לעמוד כשגבו לספר תורה.

אלא שלהלכה ולמעשה גם העמק ברכה סייג את דבריו בהגדרת "'כבוד הציבור', וכתב: "בשעה שהש"ץ אומר דברים אחרים, כגון "יקום פורקן" "אב הרחמים" ו"אשרי", ודאי שאסור להחזיר אחוריו להס"ת שמחזיקים על הבימה, אלא יעמוד מהצד, וכן ראיתי מדקדקים עושים. ויישר כוחם של הספרדים בזה שעושים פתחי בימותיהם לצד מערב, ונמצא שהספסל של הבימה לעולם עומד מהצד ושם מחזיקים את הס"ת ואין כאן שום מכשול. ותמה אני על בימותיהם של האשכנזים, למה לא מיחו הגדולים בזה לצוות לסדר הספסל מהצד כדי להסיר המכשול הזה מעל ישראל". ומשמע שאי אפשר לומר בכל מקרה את הסיבה של "כבוד הציבור", ורק בקריאת התורה שהיא חובה המוטלת על הציבור שייך טעם זה, אולם בתפילה, נשאר על מקומו האיסור לעמוד כשאחוריו לספר התורה כי לא שייך בזה הטעם של "כבוד הציבור".

לפי דברי ערוך השלחן יישב בשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סימן קלד) את מנהג ישראל שחתן בר מצוה דורש בבית הכנסת בשבת כשגבו אל ההיכל, וכתב בספר שערי אפרים (שער ג ס"ט) "דאף דלגבי מנהג הרבנים כבר דשו בו רבים ומנהג ישראל תורה, מכל מקום לגבי מי שלא הוטל עליו חובה לדרוש רק הוא ממציא נפשו ויודע בדבר שאין כוונתו לדרוש לכבוד ה' ותורתו הקדושה ורק לכבוד עצמו הוא דורש וכו', ענוש יענש על שמיקל ראשו כלפי ארון הקודש ושומר נפשו יירחק מהם", ולפי זה יש מקום לחשוש שנער בר המצוה אינו מתכוין בדרשתו לשם שמים אלא לכבוד עצמו, ואם כן מנין הותר לו לעמוד כשגבו אל ההיכל. והשיב החלקת יעקב, שגם בדרשת בר המצוה יש "**כבוד שמים** לגדלו לתורה לחנכו ולחכמו להגדיל תורה ולהאדירה". והביא את דברי ערוך השלחן שהתיר לרבנים לדרוש כשגבם להיכל כי "זה עצמו **כבוד התורה** שדורש בהתורה ובמצותיה" וגם יש בזה משום "**כבוד הציבור**", ולפי זה "בנער הדורש בתורה נמי שייך זה, חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנו, ואין להרהר אחר המנהג".

ישיבה בין ההיכל לבימה שבאמצע בית הכנסת כשפניו לבימה ואחוריו להיכל

ד. בהלכות בית הכנסת קבע הרמ"א (או"ח סוף סימן קנ) את סדר הישיבה בבית הכנסת: "ועושין בימה באמצע בית הכנסת שיעמוד עליה הקורא בתורה וישמעו כולם, וכשמתפלל השליח ציבור פניו כלפי הקודש. וסדר הישיבה כך הוא, הזקנים יושבים פניהם כלפי העם, ושאר העם כולם יושבים שורות שורות פניהם כלפי הקדש ופני הזקנים". וכתב שם הט"ז (ס"ק ב) וז"ל: "כתב בלבוש, עכשיו אין ענין לסדר זה [שישבו הזקנים ופניהם כלפי הקהל] כי קונים המקומות [וא"כ כל אחד יכול לקנות מקום היכן שחפץ לפי ערך תרומתו]. מכל מקום יזהרו שלא יעשו שום מקום לישב עליו בין הבימה ובין ההיכל באופן שיהיה פני היושב נגד הבימה ואחוריו להיכל, דגנאי הוא. ועוד, שלא יפסוק בין המברך על הספר תורה ובין ההיכל, דנראה כמשתחוה לו המברך". בדברי הלבוש המובא בט"ז מבואר כי יש שני טעמים לאסור ישיבה בין ההיכל לבימה שבאמצע בית הכנסת כשפניו לבימה ואחוריו להיכל. האחד, שדבר זה גנאי לארון הקודש שבו ספרי התורה. והשני, שיש בכך איסור [כך נקט המג"א (שם ס"ק ו) כשהביא את דברי הלבוש] כי כאשר העולה לתורה העומד על הבימה משתחווה בשעה שמברך, נראה כאילו משתחווה ליושבים מולו.

מעתה יש לתמוה על הטעם הראשון שהביא הט"ז, הסותר לכאורה את דברי הט"ז עצמו בהלכות ספר תורה שמותר לרבנים לדרוש כשאחוריהם להיכל משום שספר התורה נמצא ברשות אחרת - מה איכפת לן שיהיה גבם של היושבים לצד ההיכל, והרי ספר התורה מונח ברשות אחרת.

הפרי מגדים (משבצות זהב שם) תירץ קושיה זו בדבריו: "ועיין יו"ד (רפב בט"ז ס"ק א) רבנים בדרשה אחוריהם להיכל דספר תורה ברשות אחרת, **לפי שעה שאני, אבל בקביעות גנאי שיהיו אחוריו להיכל**". כלומר, היתרו של הט"ז לעמוד כשגבו להיכל בגלל שהספר תורה נמצא ברשות אחרת נאמר רק **באופן זמני,** ועמידת הרבנים בשעת הדרשה כשאחוריהם להיכל היא דבר זמני לפי שעה, משא"כ **בישיבה קבועה** במקומות באופן שהגב מופנה לארון הקודש תמיד, לא מועיל הטעם שספר התורה נמצא ברשות אחרת.

לפי סברא זו יישב בספר מנהג ישראל תורה (הלכות בין הכנסת אות יט) את מנהג המקומות [המצוי בבתי כנסת חסידיים] שיש מקומות ישיבה בין הבימה להיכל באופן שגבם של היושבים מופנה לארון הקודש: "דבאמת באותן בתי מדרשים אין המושבות קבועים במקומם באופן קבוע כנהוג בבתי כנסיות הגדולים, אלא שיושבין אצל שלחן עם ספסלים, ואם כן הרי כתב הפמ"ג דלפי דעת הט"ז (יו"ד סי' רפב ס"ק א) דאם הס"ת בארון דאין איסור להיות אחוריו לס"ת, צריך לומר דמה שהלבוש אוסר כאן משום שנעשה באופן קבוע, ובזה גם הט"ז מודה דאסור. ואם כן בנידון דידן **שאין השלחן והספסלים קבועים במקומם**, אף שיושבים שם בקביעות, כיון שבכל סיבה קלה משנים מקום השולחנות, יש לומר דאינו נקרא קבוע ומותר לישב שם לדעת הט"ז".

הפניית הפנים לחזן הנמצא על הבימה נועדה לתת כבוד לתורה

ה. טעם אחר להצדיק את מנהג בתי הכנסת שיש בהם מקומות ישיבה שבהם הגב מופנה אל ארון הקודש כתב בשו"ת משפטי עוזיאל (או"ח סימן ג). בתחילת דבריו כתב: "האמת אגיד כי ירא אנכי להורות הלכה בשאלה זו, לפי שבבתי הכנסת הגדולים אשר לספרדים בירושת"ו יש לפני ההיכל ספסל לישיבת היחידים, וכל גדולי הרבנים של הספרדים לא מיחו בידם, ובלי ספק הדבר נעשה בידיעתם, וחלילה לנו לומר שנעלם מעיניהם דברי הלבוש אלה אשר מוסברים הם מצד עצמם". וכתב הרב עוזיאל ששורש מנהג הספרדים במנהג בבל שהזכיר המהרש"ל בספרו ים של שלמה על מסכת בבא קמא (בחילוקי הדינים שבין בבל לארץ ישראל, סעיף לו) וז"ל: "בני בבל הופכין פניהם אל הצבור ואחוריהם אל ארון הקדש, ובני ארץ ישראל הופכין פניהם אל ארון הקודש". ולכן "אנן הספרדים תלמידי ישיבות סורא ונהרדעא אשר מהם שאבנו תורתנו תפסנו מנהג אבותינו בידינו".

את טעם מנהג בבל לשבת כשפני הקהל לבימה ואחוריהם להיכל, ביאר הרב עוזיאל: "דודאי לכו"ע ובכל המקומות לא הותר לשבת אחוריהם לקודש, ודוקא בשעת התפילה וקריאת התורה הוא דנחלקו בני בבל וארץ ישראל. וטעמיהו דבני בבל הוא לענ"ד, דטפי עדיפא להו לשבת כלפי החזן להראות את חיבתם ותשוקתם לשמוע דברי תורה היוצאים מפיו ולא להטות לו את אחוריהם שנראה כאלו אין מתחשבים לשמוע דבריו ויחשדו חלילה כמסיר אזנו משמוע תורה. וכיון דבישיבה כלפי החזן לטובה מתכוונים, **לתת כבוד לתורה**, הותר להם, וכמו שהותר לכהנים ולזקנים לעמוד ולשבת כלפי העם משום **כבוד העם**, הכי נמי התירו לכל העם לשבת בשעת התפילה וקריאה בתורה כלפי החזן, ולא קפדינן בזה שאחוריהם כלפי הקודש. ובני ארץ ישראל סברי להיפך, ובכל כי האי מילתא אין לנו לשנות ממנהגם וילך כל אחד במנהגו שכולם קדושים וברורים ואלו ואלו דברי אלקים חיים".

נראה כי הרב עוזיאל נקט את טעמו של ערוך השלחן שהתיר לעמוד כשגבו אל ההיכל אם יש בזה כבוד לתורה, **גם כאשר הדבר נעשה בקביעות**. בשל כך, למרות שמקומות הישיבה בבתי הכנסת של הספרדים **קבועים** באופן שהגב מופנה להיכל, אולם מאחר והסיבה לכך היא שהקהל רוצה לשבת כשפניו לבימה שבה נמצא החזן, ויש בכך משום **כבוד התורה**, הרי שאין כל בזיון לכבוד התורה בישיבה זו למרות שאחוריו אל ההיכל.

לפי דבריו יוצא איפוא, כי טעמו של הט"ז להתיר עמידה כשאחוריו אל ההיכל בגלל שהס"ת **נמצא ברשות אחרת** מועיל רק **לפי שעה,** בעוד שההיתר לעסוק בדברים שיש בהם **כבוד התורה** הגם שגבו מופנה להיכל נאמר גם **בקביעות**, כי אין בישיבה זו בזיון לתורה.

איסור הישיבה כשאחוריו להיכל - רק בישיבה שיש בה בזיון לתורה

ו. מעתה נראה ליישב את דברי מרן המחבר, כפי שהעיר בשו"ת הגרי"א הרצוג (סימן כא) בענין סדר הישיבה בבית כנסת שפסקו הרמב"ם (הלכות תפילה פי"א ה"ד) והטור (או"ח סי' קנ סע' ה) והרמ"א (המובא **לעיל אות ג**) שהזקנים יושבים ופניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי ההיכל וכל העם יושבים שורה לפני שורה עד שיהיו פני כל העם כלפי הקודש וכלפי הזקנים, ואילו מרן המחבר השמיט הלכה זו "וטעמא רבא בעי מפני מה השמיטה מרן ז"ל".

יתכן כי לדעת המחבר, איסור הישיבה כשאחוריו להיכל הוא רק בישיבה שיש בה בזיון, ולכן אם אין בישיבה בזיון כי היא נעשית לכבוד התורה, וכמו שנתבאר בטעם הדבר בשו"ת משפטי עוזיאל, הרי שאין כל איסור בדבר. ובפרט שגם בדברי הלבוש מפורש, שבזמנינו שמוכרים את המקומות בכסף, בטל סדר ישיבת הזקנים במזרח בית הכנסת. ומעתה נקט המחבר שאין צורך לפסוק להלכה את סדר הישיבה בבית הכנסת, שכן כל צורת ישיבה שאין בה בזיון מותרת.

ואמנם הרב הרצוג העיד, שבאנגליה, ברוב בתי הכנסת סדר הישיבה הוא "שהעם יושבים חציים פניהם כלפי צפון, וחציים פניהם כלפי דרום, וגם בבית הכנסת מחזיקי הדת יש ספסלים שאין פניהם כלפי הקודש, אלא היושבים בצפון פניהם כלפי דרום, והיושבים בדרום פניהם כלפי צפון, ולא שמענו מי שיערער בדבר. ובבית הכנסת הנ"ל התפללו הרב הגאון הצדיק רא"א ורנר זצ"ל, ואחריו הכהן הגדול מאחיו ציס"ע הגרא"י הכהן קוק זצ"ל, ולא שמענו פקפוק, ומסתמא היה להם על מה לסמוך, והנראה שסמכו על הלבוש הנ"ל".

[ובספר מנהג ישראל תורה (שם) הוסיף: "וכן היה המנהג מקדמת דנא בדורות שאחר הרמ"א דהיושבין בצפון ובדרום היו פניהם לצד הבימה (עיין לבושי שרד סימן תר"ס) ובשו"ת בית שערים (סימן נה) ושו"ת קב חיים (סימן א) כתבו דאף איכא קפידא בדבר לתקן המושבות שבצד צפון ודרום שיהיו פניהם לצד הבימה, דלפנות כלפי הבימה עדיף מלפנות כלפי הקודש, דהבימה יש בו זכירת מעמד הר סיני, דעל זה רומזים הסגן העולה והקורא כמש"כ הלבוש (בסימן קמא; וכן מבואר בזוה"ק פרשת ויקהל) ומבואר במדרשים שבמעמד הר סיני היו כל ישראל פניהם כלפי הר סיני, ועל כן הזהירו שלא לשנות בזה ולתקן במושבות שבצידי ביהכ"נ שיהיה פניהם אל הבימה, כמו שאסור לשנות בכל מנהגי ביהכ"נ, ובפרט שבבתי עבודה זרה מקפידים שיהיו כל אחד לצד אחד עיי"ש. אמנם בשו"ת נהרי אפרסמון (חו"מ סימן כג) ובשו"ת תשורת שי (מהדו"ק סימן קכה) כתבו דאם אין עושים כך משום שרוצים לשנות ולהתדמות ח"ו, אלא מחמת ההכרח מותר לשנות דבר זה"].

ישיבה ועמידה כשגבו מופנה לספר התורה בשעת ההקפות בשמחת תורה

ז. במסכת קידושין (לג, ב) מובא: "איבעיא להו, מהו לעמוד מפני ספר תורה, ר' חלקיה ור' סימון ור' אלעזר אמרי קל וחומר, מפני לומדיה עומדים מפניה לא כל שכן". ומבואר שיש חיוב לעמוד מפני ספר תורה. וכן נפסק ברמב"ם (הלכות ספר תורה פרק י הלכה כט) "כל הרואה ס"ת כשהוא מהלך חייב לעמוד מפניו, ויהיו הכל עומדים עד שיעמוד זה שהוא מהלך בו כשיגיענו למקומו, או עד שיתכסה מעיניהם, ואחר כך יהיו מותרים לישב", וכך נפסק בשו"ע (יו"ד סי' רפב סע' ב), והמשנה ברורה (סימן קמו ס"ק יז) הוסיף: "ואפילו סמיכה על איזה דבר אסור, דסמיכה כישיבה".

מתוך הלכה זו עורר בעל ערוך השלחן (הלכות ספר תורה סימן רפב סעיף ה) על מנהג העולם לשבת בשעת ההקפות: "ויש לי מקום ספק בשמחת תורה בעת ההקפות שנוטלים כל הספרי תורה מההיכל ואין מחזירין אותם עד אחר גמר כל ההקפות ורק מתחלפין מיד ליד, ולכאורה אסור לישב עד שמחזירין אותן להיכל ולא נהגו כן, וגם טירחא גדולה היא, שלפעמים שוהין כשני שעות". לבסוף מצא ערוך השלחן לימוד זכות: "ונראה לענ"ד דבעת שמסבבין עם הספר תורה סביב הבימה מחויבים לעמוד, דזהו כמו שהס"ת עוברת. אבל בין סיבוב לסיבוב כשמחזיקין הס"ת בידיהם אין צריך לעמוד, דאז הוי כס"ת על מקומה, דכשהיא על מקומה במנוחה ודאי אין צריך לעמוד מפניה". נמצא לפי דבריו שההיתר לשבת בשעת ההקפות הוא **רק בשעת המנוחה וההמתנה בין הקפה להקפה**, כי נחשב שהס"ת במקומו, ואינו מהלך שחייבים לעמוד בפניו, אבל בלאו הכי אין להקל.

בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סי' שיט) כתב, שהחיוב לעמוד ולכבד את הס"ת כשעובר דרכו עד שנח "היינו כשהולך, אבל כשמסבב וחוזר פעם אחר פעם וכבר כיבד ועמד אינו מוכח שחייב לחזור ולעמוד כל הזמן שהולך כיון שאינו עומד לנוח רק לחזור. לא מצינו עמידה בלי שיעור כל הזמן ודי בפעם ראשונה כשסובב וחוזר למקומו". והביא שהחזון איש לא רצה לשבת בשעת ההקפות, וכשהיה עייף ישב עם ס"ת דווקא, וכן מובא בספר ארחות רבנו (ח"ב עמ' שח) שנהג החזו"א, והסטייפעלער ישב גם עם ס"ת פסול. ולכן פסק התשובות והנהגות שבשעה שהס"ת עומד בין הקפה להקפה, פשוט שיש להקל, אבל בחלש - המיקל לשבת גם בשעת ההקפות לאחר שעמד הס"ת, יש לו על מה לסמוך, שכן גם אם ננקוט שחייבים בכבוד הס"ת כל הזמן, מכל מקום יש לומר שמצות כיבוד היא לפי כוחו ולא יותר, ולכן באדם חלש ועמד כפי כוחו עד שנחלש דאין צריך לעמוד יותר, ויצא בזה כבר מצות כיבוד ס"ת.

אמנם בספר הליכות שלמה (תפילה פרק יב סע' יג) מביא בשם הגרש"ז אויערבך לימוד זכות על שאין נזהרים לעמוד בהקפות, על פי מה שביאר בספרו מנחת שלמה (ח"א סימן לג) דנראה שאפילו אם הגיע זה שמוליך את הס"ת למקום ארון הקודש להצניעו שם, עדיין חייבים כולם לעמוד עד שיכניסנו ממש לתוך הארון, ואין די במה שהאוחז ביד כבר עמד מללכת, **כיון שהס"ת הרי עדיין עומד שלא במקומו הראוי**. ואם כן מוכח מדברי הרמב"ם [הנ"ל] "כל הרואה ספר תורה כשהוא מהלך חייב לעמוד מפניו, ויהיו הכל עומדים עד שיעמוד זה שהוא מהלך בו כשיגיענו למקומו", ולא כתב בסתם "עד שיגיענו למקומו" - שרצה להשמיענו, שאם מוליך ס"ת ממקום למקום על מנת להשאר עומד עם הספר, אין בזה חיוב עמידה, מכיון **שהס"ת עומד כעת במקומו הראוי לו**. ואם כן בשמחת תורה, יש לימוד זכות, דכיון שמרקדים עם הס"ת **נחשב כל בית הכנסת למקומו הראוי של הס"ת**.

קולא נוספת היאך מותר לשבת בשעת ההקפות הביא בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק כד הערה קיח) בשם הגרש"ז אויערבך, על פי המבואר בשו"ע או"ח (סימן שסב סעיף ה) "בכל עושים מחיצה, ואפילו בבעלי חיים, ובלבד שיהו כפותים, **ואפילו באנשים שעומדים זה אצל זה בפחות מג'**, ואפי' כשהם מהלכים חשובים מחיצה וביניהם רה"י, והוא שלא ידעו שהועמדו לשם מחיצה, ואפילו אחת מהם יודע, אסור". ואם כן מאחר וספר התורה מוקף באנשים הרוקדים סביבו בשעת ההקפות, הרי שהוא נחשב כנמצא ברשות אחרת, ואין איסור לשבת כנגדו.

דברים אלו עולים בקנה אחד עם טעמו של הט"ז בהיתר הדרשות כשאחוריו אל ההיכל בגלל שהס"ת נמצא ברשות אחרת בתוך ארון הקודש, וכך גם לענין ההקפות, מעגלי הרוקדים מחשיבים את מקום הספר תורה כ"רשות אחרת", ולכן אין איסור ישיבה כנגדו.

אך נראה כי גם לפי טעמו של ערוך השלחן להתיר לדרוש כשאחוריו אל ההיכל כי מעשה זה עצמו יש בו כבוד לתורה, נוכל ללמד זכות על היושבים בשעת ההקפות. שהרי החיוב לעמוד מפני ספר תורה הוא משום החובה להיזהר בכבודו, ואם כן בשעה שיושב בהקפות כדי לנוח אין בכך חוסר כבוד לס"ת, שהרי עוסק בהקפות אלא שעומד לפוש לשעה קלה כדי שיוכל להמשיך בהקפות, ונמצא שגם במעשה זה אין חוסר כבוד לתורה.

ישיבה כשגבו מופנה לספר תורה הנמצא ב'רשות אחרת'

ח. לתירוצו של הט"ז בהיתר דרשת הרבנים כשאחוריהם להיכל, ניתן להביא ראיה מדברי הרמ"א (יו"ד סי' רמב סעיף יח) שכתב: "ואפילו כשהספר תורה על הבימה, אין ציבור שבבית הכנסת צריכים לעמוד, **דהספר ברשות אחרת**". ומבואר שכאשר הס"ת נמצא ברשות אחרת אין צורך לעמוד בפניו, ואם כן הוא הדין שאין איסור לעמוד כשגבו אליו.

אכן הט"ז (ס"ק יג) כתב שם "נראה דהוא הדין נמי על השולחן שהוא גבוה מי' טפחים ורחב ד' שגם הוא רשות בפני עצמו שאין צריכים לעמוד, וגם בזמן שהספר תורה מונחת בארון אע"פ שהוא פתוח, אלא **שהעולם עושים כן דרך כבוד** לעמוד כל זמן שהארון הקודש פתוח, **ואין חיוב בדבר**". ובביאור דעתו של הט"ז, כתב בשו"ת אגרות משה (חלק ה סימן לח אות ד) "כוונתו משמע שאין חיוב מדינא בדבר, אלא ממנהגא שעומדין, היינו שחיוב כדין מנהגים טובים איתא, שכמה דברים איכא בקהילות שאין בהם חיוב אף לא מדרבנן בכל ענייני התורה, לא רק בענייני תפילה אלא גם בענייני אכילה ובענייני אישות ובכל המקצועות, אלא ממנהגא... שאם כן מסתבר שכוונת הט"ז שאין חיוב בדבר, אלא שהעולם עושים כן כיון שהוא חיוב ממנהגא בשביל כבוד התורה, שהוא ענין גדול מאד והוא קל מאד לקיימה לסתם אינשי. אך שמכל מקום שייך לפרש בכוונת הט"ז **שאין חיוב בדבר גם ממנהגא** אלא מעלה בעלמא".

האגרות משה מסיים: "עכ"פ העמידה כשהארון הקודש פתוח היה זה גם בימי הט"ז והרמ"א, ובוודאי בהרבה דורות קודם הט"ז, אבל אפשר שליכא חיוב כלל ואף לא ממנהגא אלא מצוה בעלמא. ומה שלא נעשה מזה חיוב מדין מנהג מטעם דכיון דאיכא עכ"פ ענין כבוד בזה, הוא כיון שאין הכרח שאלו שנהגו כוונתם לחיוב, שיהיה בזה הדין דאין אתה רשאי להתיר, אלא שהיה זה רק בשביל אהבה וחביבות התורה שהיתה להם, ולא לכוונת חיוב שהיה מסלק ענין

החביבות. וממילא דורות האחרונים הרי עושין על דעת אבותיהן, ולא להתחייב מצד עצמן, **ולכן אין בזה חיוב מדין מנהג**".

הרי לנו שיטת הט"ז, שס"ת המונח בארון הקודש נחשב כנמצא **ברשות אחרת**, ולכן אין איסור לעמוד כשגבו מופנה אליו, וגם אין חיוב לעמוד בפניו, כאשר נפתח ארון הקודש והוא נמצא במקומו.

כדברי הט"ז פסק במשנה ברורה (סי' קמו ס"ק יז) שכתב: אפילו העומדים על הבימה אינם צריכים לעמוד מפני ס"ת אלא כשאדם נושאה אבל כשמונחת במקומה אין צריך (עיין בריש סימן קמ"א דדוקא הקורא והעולה לתורה צריכין לעמוד), וכן אפילו כשאחד תופסה בידו כגון בעת שקורין ההפטרה כיון שהוא יושב במקומו א"צ לעמוד לפניה אפילו הם בתוך ד"א שלה על הבימה. ובשער הציון (ס"ק יח) הוסיף: ובפמ"ג כתב דאפילו הוא עומד עמה (כגון בעת שמזכיר החזן נשמות) ג"כ אינו מחוייב אז לקום לפניה כיון שהחזן עומד עמה במקום אחד. **ולפי זה ה"ה בעת שפותחין הארון** כי הלא בכל זה במקומה מונחת**, והעולם נוהגין בכל זה לעשות הידור לתורה ולעמוד**". ומתבאר בדבריו כי אין כל **חיוב** לעמוד בפני ס"ת המונח במקומו בארון הקודש, אלא זהו **הידור** בלבד.

אולם בשו"ת חתם סופר (חלק חו"מ סוף סי' עג; הובא בפתחי תשובה חו"מ סי' פז סוס"ק כא) כתב בנדון תובע שרצה להוסיף איומים בשבועה, ובכלל זה להשכיב את הנתבע על המטה ולפרוס עליו "איצטלא דמיתנא" [תכריכים], וכתב על כך החתם סופר בתוך דבריו: "זה לא נמצא בשום מקום, והוא דבר שאי אפשר שישבע בשכיבה שהרי שבועה מעומד, ובפרט **שאסור לישב בבית הכנסת אפילו אם ארון הקודש פתוח** מכל שכן לשכב, ומכל שכן אם מנקיטים לו ס"ת בידו, ע"כ ישתקע הדבר ולא יאמר". וגם בשו"ת פנים מאירות (סימן עד) הביא דברי הט"ז שאם ארון הקודש פתוח אין חיוב בדבר, אך סיים למעשה: "ולי נראה להחמיר היכא שרואים את הס"ת, ועכ"פ אלו שעומדים על הבימה אסורים לישב, ודלא כאותם שמקילים". וכן כתב ערוך השלחן (סימן רפב סעיף יג) וז"ל: "העולם נוהגים לעמוד בשעה שפותחים הארון הקודש לאיזה תפילה כנהוג בימים הנוראים וכן בשאר ימות השנה כשפותחים הארון הקודש לאיזה תפילה, בוודאי מן הדין אין צריך לעמוד כיון שהס"ת במקומה, אך כיון שנהגו כן לכבוד התורה ממילא מי שאינו עומד הוה כהעדר כבוד התורה **ולכן בהכרח לעמוד**, אך אם הוא אדם חלש ברגליו ולא יחשבוהו מותר לישב".

ברם יש לתמוה על דברי ערוך השלחן, שהרי לעיל בדבריו (שם סע' ב) הביא את דברי הט"ז שהתיר לדרשנים לעמוד כשאחוריהם אל ארון הקודש בגלל שהס"ת נמצא ברשות אחרת, וכמו כן כתב טעם נוסף להתיר, בגלל שבשעת הדרשה הם עוסקים בכבודה של תורה, ולכן אין בעמידה זו חוסר כבוד לתורה. ולכאורה מטעמים אלו היה לו **ללמד זכות** על היושבים בשעת פתיחת ארון הקודש, הן בגלל שהס"ת נמצא ברשות אחרת, והן משום שבאותה שעה הם עוסקים בדברים שבקדושה, בתפילה או בלימוד תורה, וממילא אין בכך זלזול בכבוד התורה, ומדוע כתב שיש "הכרח" לעמוד בשעה שפותחים את ארון הקודש, וצע"ג.